

УДК 343.359

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.36>**Володимир Капустник,**

канд. юрид. наук, докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ

Микола Стащак,

докт. юрид. наук,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАВДАННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ВІДОМЧОГО САНКЦІОНУВАННЯ

Метою статті є визначення завдань, які поставлені перед оперативними підрозділами Національної поліції України і які вирішуються під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, а також встановити відмінності між нормативно-закріпленими завданнями та тими, які фактично виконуються в процесі проведення таких заходів. Встановлено, що кожен з оперативно-розшукових заходів, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, спрямований на виконання притаманних виключно для нього завдань, які не завжди відповідають нормативно-закріпленим для них завданням. Визначено перелік завдань, які вирішуються під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування: 1) візуальне спостереження за місцем або річчю; 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств; 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Встановлено, що нормативно закріплені завдання проведення візуального спостереження за місцем або річчю та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є загальними завданнями оперативно-розшукової діяльності та не можуть слугувати обґрунтуванням проведення вказаного заходу. У свою чергу, завдання ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств можуть бути підґрунтям для обґрунтування проведення вказаного заходу, однак дослідження показало, що у процесі здійснення вказаного заходу може вирішуватися значно ширший спектр завдань. У зв'язку з цим запропоновано нормативне закріплення визначених у статті завдань. Встановлено, що відсутність нормативного закріплення завдань, які можуть бути вирішені під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, зрештою може вплинути на результативність їх проведення та може призвести до ситуації, коли оперативні працівники неповною мірою будуть використовувати наявні оперативні можливості таких заходів.

Ключові слова: завдання, оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукові заходи, відомче санкціонування, Національна поліція.

Постановка проблеми. Оперативно-розшукові заходи як особливий вид здійснення юридичної діяльності впродовж усього розвитку українсько-радянської, а пізніше Української держави проводились з метою протидії злочинності, забезпечення правопорядку спеціально сформованими державними органами, їх підрозділами, службами та уповноваженими посадовими особами [1, с. 309].

У зв'язку з тим, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», використовуючи термін «оперативно-розшукові заходи», не надав їм законодавчого визначення та закріплення, натепер існує

проблема неоднозначного їх тлумачення практиками, науковцями і навіть законодавцями. Це призвело до дискусій в юридичних колах щодо завдань, на які спрямовано їх застосування.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють питання проведення оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, вказує на те, що кожен із таких оперативно-розшукових заходів спрямований на виконання притаманних виключно для нього завдань, які не завжди відповідають завданням оперативно-розшукової діяльності у цілому, зокрема:

1) візуальне спостереження за місцем або річчю: а) пошук фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; б) фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств: а) отримання даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності; б) отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності;

3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми застосування оперативно-розшукових заходів у діяльності оперативних підрозділів були предметом наукових досліджень багатьох вчених, серед яких: К. В. Антонов, В. В. Дараган, О. Ф. Долженков, О. В. Кириченко, В. Л. Ортинський, В. Д. Пчолкін, М. В. Стащак, В. В. Шендрик, І. Р. Шинкаренко, О. О. Юхно та ін.

Однак натеper серед науковців не вироблено єдиного підходу щодо формування завдань оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, що зумовлює *актуальність* досліджуваної проблематики.

Метою статті є визначення завдань, які поставлені перед оперативними підрозділами Національної поліції України і які вирішуються під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, а також встановити відмінності між нормативно-закріпленими завданнями та тими, які фактично виконуються в процесі проведення таких заходів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих нормативних актів МВС України дозволяє дійти до висновку, що натеper за критерієм санкціонування можна виділити такі заходи:

1) які потребують дозволу слідчого судді;
2) які потребують рішення прокурора;
3) які здійснюються за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника.

Аналіз відомчих нормативних актів Національної поліції вказує на те, що до оперативно-розшукових заходів, які проводяться за рішенням керівника відповідного опе-

ративного підрозділу або його заступника, можна віднести такі:

1) візуальне спостереження за місцем або річчю;

2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств;

3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Проведений аналіз змісту таких оперативно-розшукових заходів показав, що у нормативно-правових актах Національної поліції, які регулюють питання проведення оперативно-розшукових заходів, питання завдань оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування закріплено досить поверхнево, в окремих випадках це лише декілька завдань, а в деяких випадках такі завдання мають загальний для всіх заходів характер (отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей), що спричиняє певні проблеми в процесі погодження проведення таких заходів з відповідним керівником.

Спробуємо визначити завдання, які вирішуються під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, у розрізі виконання завдань, які поставлені перед оперативними підрозділами Національної поліції України, а також встановити відмінності між нормативно-закріпленими завданнями та тими, які фактично виконуються в процесі проведення таких заходів.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданням оперативно-розшукової діяльності є:

– пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій;

– отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [2].

У відомчих нормативно-правових актах МВС України під оперативно-розшуковими заходами розуміються заходи зі спеціально встановленими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України порядком та умовами їх проведення оперативними підрозділами Національної поліції України з метою попередження, виявлення і припинення злочинів та виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню; розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, установлення безвісно зниклих осіб; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних

органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів.

Оперативно-розшукові заходи відрізняються між собою індивідуальним поєднанням у своїй структурі різних методів пізнання, пристосованих до перевірки інформації, виявлення ознак та збирання слідів підготовки або вчинення злочину та подальшого їх перетворення у певні види доказів. Саме тому їх сукупність має утворювати такий пізнавальний комплекс, який здатний забезпечити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності у цілому.

Візуальне спостереження за місцем або річчю. Аналіз відомчих нормативно-правових актів МВС України показав, що в процесі здійснення візуального спостереження за місцем або річчю повинні виконуватися такі завдання:

- пошук фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

- фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Вказані завдання є загальними завданнями оперативно-розшукової діяльності у цілому та, на нашу думку, не можуть слугувати обґрунтуванням проведення вказаного заходу. У зв'язку з цим виникає необхідність встановлення та нормативного закріплення таких завдань.

Результати опитування працівників оперативних підрозділів Національної поліції показали, що у процесі здійснення візуального спостереження за місцем або річчю можуть вирішуватися такі завдання:

- виявлення злочинців, які переховуються від слідства і суду, засуджених, що ухилилися від покарання, громадян, які зникли безвісті;

- виявлення осіб, які мають намір вчинити злочини конкретної категорії;

- встановлення режиму та особливостей організації роботи окремих суб'єктів господарювання;

- перевірка первинної оперативної інформації.

Ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств.

Як показали результати дослідження М. О. Брильова, визначений положеннями відомчої Інструкції оперативно-розшуковий захід «ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств» неповною мірою відповідає завданням, які ставляться

перед оперативними підрозділами Національної поліції України, зокрема, відповідно до законодавства оперативно-розшукові заходи проводяться виключно в рамках оперативно-розшукових справ, а положення Інструкції щодо вказаного заходу вказують на проведення зазначеного оперативно-розшукового заходу з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, тобто в рамках кримінального провадження [3, с. 73].

Таке трактування норми призводить до юридичної колізії, оскільки не зрозуміло, яким чином зазначений захід буде здійснено щодо підозрюваних у вчиненні злочину, адже в такому разі вже повинно бути відкрите кримінальне провадження, а після його відкриття проведення оперативно-розшукових заходів припиняється.

Таким чином, можна дійти висновку, що завданням ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств є:

- отримання даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності;

- отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Звісно, вказані завдання можуть бути використані для обґрунтування проведення вказаного заходу, однак результати опитування працівників оперативних підрозділів Національної поліції показало, що у процесі ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств може вирішуватися значно більша кількість завдань, зокрема й:

- забезпечення проведення інших заходів оперативно-розшукової діяльності (негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; розвідувальне опитування; оперативне ототожнення предметів та речовин; оперативний огляд та ін.);

- легендування джерела інформації;

- перевірка первинної оперативної інформації;

- встановлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину;

- встановлення фігурантів злочинної діяльності та їхніх зав'язків;

- встановлення можливих свідків злочинної діяльності;

- підбір кандидатів для негласного співробітництва.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Аналіз відомчих нормативно-правових актів МВС України показав, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації спрямоване на отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей.

Вказані завдання є загальними завданнями оперативно-розшукової діяльності у цілому та, на нашу думку, не можуть слугувати обґрунтуванням проведення вказаного заходу. У зв'язку з цим виникає необхідність встановлення та нормативного закріплення завдань зазначеного заходу.

Як показали результати дослідження, специфіка проведення такого заходу дозволяє виконувати в процесі його проведення значну кількість завдань. Крім того, на відміну від інших оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, завдання проведення вказаного заходу, навпаки, повинні мати загальний характер, однак усі вони поєднані єдиним пізнавальним об'єктом – злочинною діяльністю конкретної організованої групи чи злочинної організації.

Аналіз наукових джерел, а також результати опитування працівників оперативних підрозділів Національної поліції показали, що у процесі оперативно-розшукового заходу «виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» можуть вирішуватися такі завдання:

- здобуття інформації про злочини, що готуються або вчинені, та інші правопорушення, вчинені організованою групою чи злочинною організацією;
- виявлення у складі організованих груп чи злочинних організацій осіб, схильних до вчинення злочинів;
- виявлення злочинних намірів членів організованих груп чи злочинних організацій;
- вивчення фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, підконтрольних організованим групам чи злочинним організаціям;
- одержання та фіксація фактичних даних, що можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні;
- розшук злочинців і встановлення безвісно зниклих осіб;
- встановлення місць зберігання заборонених або обмежених в обігу предметів та речовин, майна, на яке може бути накладено арешт, знарядь та предметів злочинної діяльності тощо;
- виявлення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів;
- легендарування джерела інформації;
- перевірка первинної оперативної інформації;
- встановлення можливих свідків злочинної діяльності;

– підбір кандидатів для негласного співробітництва;

– отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності;

– забезпечення проведення інших заходів оперативно-розшукової діяльності (негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; розвідувальне опитування; оперативне ототожнення предметів та речовин; оперативний огляд та ін.).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що визначений нами перелік завдань, які вирішуються під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, не може бути вичерпним та може доповнюватися залежно від конкретної оперативної ситуації, яка склалася на етапі підготовки або проведення таких заходів.

Як ми можемо побачити з вище зазначеного, нормативно закріплені завдання оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування значною мірою відрізняються від тих завдань, які фактично виконуються або можуть бути виконані у процесі проведення таких заходів.

Загалом, відсутність нормативного закріплення завдань, які можуть бути вирішені під час застосування оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, у кінцевому результаті може вплинути на результативність їх проведення та може призвести до ситуації, коли оперативні працівники неповною мірою будуть використовувати наявні оперативні можливості таких заходів.

Висновки

Враховуючи викладене, можна дійти таких висновків:

1. Кожен з оперативно-розшукових заходів, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, спрямований на виконання притаманних виключно для нього завдань, які не завжди відповідають нормативно-закріпленим для них завданням, зокрема: 1) візуальне спостереження за місцем або річчю: а) виявлення злочинців, які переховуються від слідства і суду, засуджених, що ухилилися від покарання, громадян, які зникли безвісті; б) виявлення осіб, які виношують намір вчинити злочини конкретної категорії; в) встановлення режиму та особливостей організації роботи окремих суб'єктів господарювання; г) перевірка первинної оперативної інформації; 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств: а) забезпечення проведення інших заходів оперативно-розшукової діяльності (негласне отримання зразків, необхідних

для порівняльного дослідження; розвідувальне опитування; оперативне ототоження предметів та речовин; оперативний огляд та ін.); б) легендування джерела інформації; в) перевірка первинної оперативної інформації; г) встановлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину; д) встановлення фігурантів злочинної діяльності та їхніх зв'язків; е) встановлення можливих свідків злочинної діяльності; є) підбір кандидатів на негласне співробітництво; 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: а) здобуття інформації про злочини, що готуються або вчинені, та інші правопорушення, вчинені організованою групою чи злочинною організацією; б) виявлення у складі організованих груп чи злочинних організацій осіб, схильних до вчинення злочинів; в) виявлення злочинних намірів членів організованих груп чи злочинних організацій; г) вивчення фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, підконтрольних організованим групам чи злочинним організаціям; д) одержання та фіксація фактичних даних, що можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні; е) розшук злочинців і встановлення безвісно зниклих осіб; є) установа місць зберігання заборонених або обмежених у обігу предметів та речовин, майна, на яке може бути накладено арешт, знарядь та предметів злочинної діяльності тощо; ж) виявлення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів;

з) легендування джерела інформації; і) перевірка первинної оперативної інформації; и) встановлення можливих свідків злочинної діяльності; к) підбір кандидатів на негласне співробітництво; л) отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності; м) забезпечення проведення інших заходів оперативно-розшукової діяльності (негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; розвідувальне опитування; оперативне ототоження предметів та речовин; оперативний огляд та ін.).

2. Нормативно закріплені завдання оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування значною мірою відрізняються від тих завдань, які фактично виконуються або можуть бути виконані у процесі проведення таких заходів.

Список використаних джерел:

1. Рибак О.Г. Оперативно-розшукові заходи у кримінальній процесуальній діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. № 1. С. 308-314.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv> (дата звернення: 12.08.2020).

3. Брильов М.О. Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 256 с.

Volodymyr Kapustnyk, Mykola Stashchak. Tasks of the investigative units of the National Police during the covert investigative activities of the official sanctioning

The purpose of the article is to determine the tasks that are solved during their application of operational and investigative measures of departmental authorization, in terms of tasks set before the operational units of the National Police of Ukraine, as well as to establish differences between regulatory tasks and those actually performed in the process. holding such events. It is established that each of the operational and investigative measures carried out by the decision of the head of the relevant operational unit or his deputy is aimed at performing only its inherent tasks, which do not always correspond to the regulatory tasks assigned to them. The list of tasks that are solved during the application of operational and investigative measures of departmental authorization is determined: 1) visual observation of the place or thing; 2) acquaintance with the financial and economic activities of enterprises; 3) performance of a special task on disclosure of criminal activity of an organized group or criminal organization. It is established that the statutory tasks of visual observation of a place or thing and the implementation of a special task to detect criminal activity of an organized group or criminal organization are general tasks of operational and investigative activities and can not serve as a justification for this event. In turn, the task of getting acquainted with the financial and economic activities of enterprises may be the basis for justifying the implementation of this measure, but the study showed that in the process of implementing this measure can solve a much wider range of tasks. In this regard, the normative consolidation of the tasks defined in the article is proposed. It is established that the lack of normative consolidation of tasks that can be solved during the application of operational and investigative measures of departmental authorization, may ultimately affect the effectiveness of their implementation and may lead to a situation where operational staff will not fully use the available operational capabilities of such measures.

Key words: tasks, operative-search activity, operative-search measures, departmental sanctioning, National police.